

Recenzija/1.19

dr. Rajko Muršič

Robert Gary Minnich, Homesteaders and Citizens:

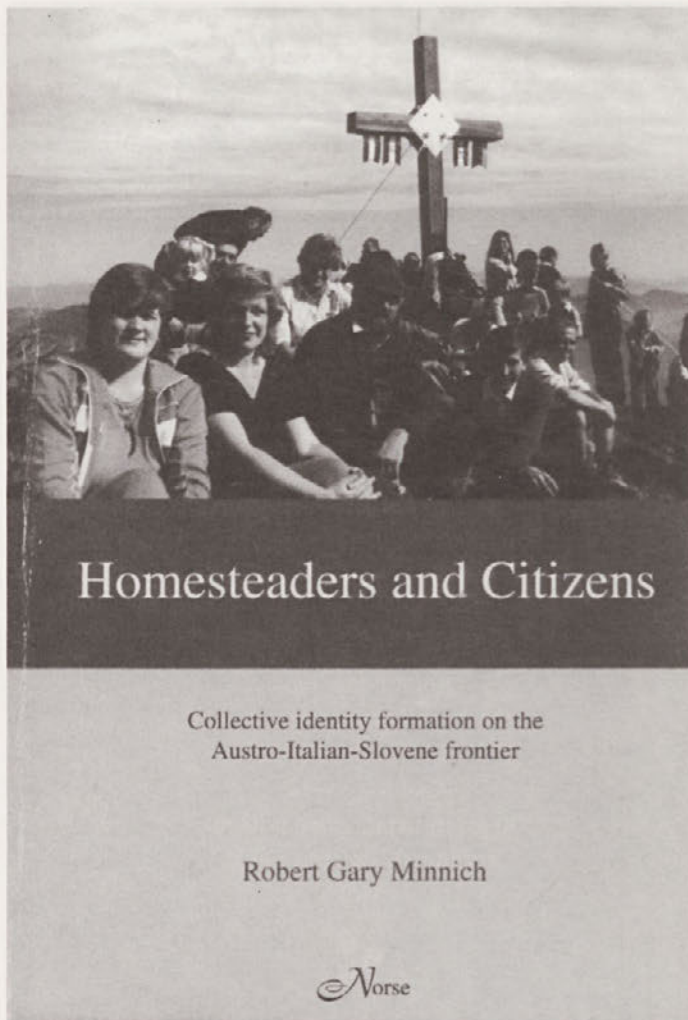
*Collective Identity Formation on the
Austro-Italian-Slovene Frontier*
Norse Publications, Bergen Studies in Social
Anthropology 52, Bergen, 283 str., 11.

Slovenija ni nikoli postala tako privlačno območje antropoloških raziskav kot npr. Balkan, Sredozemlje ali Alpe. Slovenci in drugi prebivalci pač nismo dovolj eksotični. Vsaj na prvi pogled ne. V zadnjih letih, ko so postale takšne in drugačne oblike preučevanja meja in mejnosti v antropologiji ena od najvitalnejših in najprivlačnejših tem, se je pogled na naše območje povsem spremenil. Država, ki jo najočitneje zaznamujejo prav meje (upravno-politične in medkulturne), je postala nenadoma zanimiva. Tako so na primer na delavnici o mejah na letošnjem kongresu Ease (European Association of Social Anthropologists) v Krakovu od desetih napovedanih referentov kar štirje obravnavali mejo med Slovenijo in sosednjimi državami oziroma slovensko prebivalstvo ob teh mejah. Med njimi je bila samo ena »domača« socialna antropologinja, drugi so bili tujci.

Roberta Minnicha slovensko bralstvo dobro pozna, saj smo lahko v slovenskem prevodu brali izsledke njegovih etnografskih raziskav v haloških Žetalah in članke, ki so nastali na podlagi njegovega terenskega dela na tromeji med Italijo, Avstrijo in Slovenijo, natančneje v Ukvah (ital. Ugovizza). Monografija *Homesteaders and Citizens: Collective Identity Formation on the Austro-Italian-Slovene Frontier* (Posestniki in državljani: oblikovanje kolektivnih identitet na avstrijsko-italijansko-slovenski meji) temelji na etnografski raziskavi v značilnem alpskem okolju s pašniško ekonomijo, ki jo je ameriški antropolog, predavatelj v Bergnu na Norveškem, opravljal v prvi polovici osemdesetih let. Čeprav sta od začetka raziskave minili že skoraj dve desetletji, se na tromeji zadeve niso tako spremenile, da bi »dejanskost« prehitela njen opis. Nasprotno: proces pogajanj oziroma izposlovanj identitet, ki ga opisuje Robert G. Minnich, še vedno poteka in vodi v neizogibno izginjanje tamkajšnje slovenske manjšine. To je moj sklep, ne Minnichov. Domačini se namreč sploh ne izrekajo za Slovence. Zakaj, ni težko uganiti, če gledamo od daleč in z jugovzhoda. Če jih pogledamo od blizu, je drugače.

Slovenci Minnichovega dela ne moremo brati brez nenehnega samoizpraševanja in določene bolečine. Dejstvo je, da se – kadar gre za slovensko manjšino v sosednjih deželah – ne moremo znebiti privzgojene empatije z njimi. Delno se ne moremo izogniti niti kljuvanju nacionalnega čuta in podobnih zadev. Povsem jasno nam je, da prav to, da se pripadniki manjšine ne izrekajo za pripadnike svoje »matične« skupnosti, potrjuje, da nacionalna pripadnost ni stvar »narodenosti«, temveč igre moči, predvsem ekonomske, in stigmatizacije, s katero dominantni sloji obvladujejo druge. Svojo moč pa utemeljujejo v preteklosti.

Ko potem beremo, da govoriti slovensko oziroma nekega od tako številnih slovenskih govorov ne pomeni nujno tudi »biti Slovenec«, seveda to dejstvo sprejmemo s kislim nasmehom in se resignirano vprašamo, zakaj potem Korošci, ki ne govorijo več slovensko, tako

radi postanejo Nemci, oprostite, Avstrijci. Toda Robert Minnich ima prav: vsa njegova opažanja, ki jih opisuje, potrjujejo splošno sprejete poglede o tem, da identitete niso nekaj, kar je dano vnaprej, da nacionalna pripadnost ni nekaj naravnega, da imajo ljudje hkrati celo kopico identitet, ki jih razporejajo strateško in z njimi skorajda enako manipulirajo kot drugi manipulirajo z njimi, da je lokalna pripadnost bistveno močnejša od regionalnih ali »nacionalnih«, da so, skratka, vsa družbena dejstva dogovorna, torej zadeva pogajanja in prilagajanja. In tako naprej.

Predstavljajmo si na primer: v Ukve pride neki Američan, ki govori slovensko, in pričakuje, da se bo pogovarjal s sogovorniki Slovenci. A ga domačini jezni podučijo, da oni pa že niso Slovenci. Govorijo sicer podobno lokalno narečje, ampak z onstranci tam čez pa nimajo nič. Za deklarirane Slovence so takšne peripetije le še en dokaz, da je »raznarodovalna« politika uspešna. A čigava? Tu se stvari zapletejo. Ukljani so namreč sorodstveno in drugače povezani z Ziljani, ti pa slovensko le še tu in tam pojejo ali molijo. Oboji, skratka, zunaj svoje doline, nočejo biti to, kar so, temveč nekaj drugega. Kot da bi brali Heglovo analizo razmerja med gospodarjem in hlapcem. Hlapec se lahko reši svojega hlapčevstva samo z gesto, ki temelji na izhodiščni gospodarjevi moči: z gesto samožrtvovanja. Tu vidim ključno razliko med Minnichovimi analizami – ki, ponavljam, same zase nesporno držijo – in svojimi pogledi Slovence, ki jih ne morem in nočem abstrahirati (predvidevam, da to velja tudi za druge slovenske bralce tega dela). Pripovedi o lokalnih identitetah posestnikov v Ukvah so zame le še en dokaz, da se za »nacionalnim« ne skrivajo nekakšne »etnične«, »kulturne« in druge podlage, temveč gre za bistveno bolj preprosto komponento

učinkovitega delovanja sodobne družbe, pri čemer je »nacionalno« posledica njenega razvoja, ne pa vzrok sodobne ureditve sveta. Povedano drugače: »nacionalnega« ni mogoče ločiti od »političnega«, tega ne od »ekonomskega«, slednjega pa ne od »razrednega« ali, če hočete, sistemov družbene neenakosti. Ko gremo nazaj od »razrednega« ali, če hočete, družbene razslojenosti k ekonomskemu, se izkaže, da je v mejnih in individualnih primerih mogoče doseči družbeno promocijo z uporabo nacionalnega vzvoda. Kadar imamo družbo, katere vrhni sloj govori drugačen jezik od spodnjega sloja, je vzvod preskoka iz ene »kulturne sfere« v drugo nujni pogoj socialne promocije. Ne pa tudi zadosten. To zgodbo smo na Štajerskem doživeli ob koncu 19. stoletja, njen najbolj absurden in tragičen rezultat pa je bila Maistrova oborožena intervencija proti avstrijskim socialdemokratskim demonstrantom v Mariboru. Ali je šlo takrat za »nacionalni« ali za »socialni« konflikt? Naj se vrnem k Ukvam. Prepričan sem, da je Minnichovo delo izjemno pomembno za razumevanje mejnih razmer »slovenstva« in da bi ga morali čimprej prevesti v slovenski jezik. Njegov prikaz kulturnoekološkega območja in družbenih oseb v Ukvah temelji na zanimivem prepletanju sodobne antropološke teoretične usmeritve (predvsem kar zadeva situacijske oziroma dogovorne statuse identitet in drugih družbenih dejstev) ter nekoliko starejših pristopov kulturne ekologije, ki sicer ne spada med najpopularnejše usmeritve sodobne kulturne/socialne antropologije, a je lahko še vedno zelo učinkovit razlagalni model, še posebej če ga posodobimo s pozornim obravnavanjem individualnih specifik »ekologije osebe« oziroma »družbene osebe«, in celo dobrih starih Boasovih pristopov z opredeljevanjem kulturnih območij. Bogati etnografski opisi in dokaj temeljito upoštevanje relevantne literature je naslednja privlačna značilnost Minnichovega dela.

Avtor se je poglobil tako v zgodovino kot v predstavitev obeh glavnih interpretacij oziroma reprezentacij konteksta razumevanja položaja Kanalske doline, »germanofilskega« in »slovenofilskega«. Pri tem se je mimogrede ozrl tudi na problematiko (gradnje) nacionalnega, vendar je premalo upošteval igre politične moči, ki so opredeljevale dogajanje na obravnavanem območju. Ni namreč vseeno, kako obravnavamo zgodovino, če nameravamo pojasnjevati sodobne razmere. Tudi najbolj »neideološka« oziroma objektivna uporaba zgodovinskih pričevanj se ne more izogniti blišču in slepilu interpretacij ter potrjevanj ali zanikanj dejanskih družbenih razmerij. Pristop ekvidistance je za nas, ki delo beremo s strastjo vpletenega domorodca, neznosen. Bolečina, ki jo čutimo ob branju, je enaka tisti, ki smo jo čutili ob sprenevedavi ekvidistanci zahodnih politikov, intelektualcev in medijev v zvezi z vojno na območju nekdanje Jugoslavije. Ta ekvidistanca je vodila v izenačevanje žrtve in rablja.

Druga tu in tam problematična točka je upoštevanje slovenskih virov. Minnich v celoti upošteva temeljne vire, čeprav ne toliko, kolikor bi lahko to slovenski etnologi upravičeno pričakovali. Toda hudič se skriva v podrobnostih. Ko na primer piše, da predpostavljajo, da naj bi bili v Alpe priseljeni polnomadski požigalniški poljedelci organizirani v »velikih družinah«, ki naj bi jih vodili voljeni »župani« v svetih »starešin« (prevedeno kot »elders«, kar ne ustreza povsem slovenskemu terminu; glej str. 46), se sklicuje na pisanje Walterja in Winnerjeve, ne pa na temeljno slovensko delo o pravni zgodovini na Slovenskem Sergija Vilfana, ki to vprašanje (obstoja razširjenih družin) pušča odprto.

Ko podrobno opisuje vsakdanje življenje družine, ki ga je gostila, Minnich ne izpelje sklepov iz ponavljajočih se opozoril o težavah 11-letnega sina v šoli, ker ne more slediti pouku v italijanskem jeziku. Otroci manjšin, ki ne poslušajo pouka v svojem narečju (ali jeziku), so že na samem začetku hendikepirani in se lahko bodisi

prilagodijo novemu jezikovnemu kodu, da bi bili uspešni, bodisi ostanejo neuspešni in zafrustrirani v svojem domačem zakotju. Takšne sistemske samostigmatizacije Minnich posebej ne poudarja. Zato njegovi opisi dvojnosti domačega in javnega življenja tudi niso povsem prepričljivi. V slednjem namreč sistemsko prihaja do preklapov identitet, pri katerih plasti posameznih identitet Ukljanov in Ukljank, s katerimi manipulirajo, kadar se pojavljajo v javnosti, nikakor niso enakovredne: ene so spoštovane, druge potlačene. Povedano drugače: nemški standardni jezikovni kod je v javnosti bistveno bolj spoštovan od slovenskega. Da je tako, seveda opaža tudi Minnich. Toda odgovor na vprašanje, zakaj je tako, zahteva veliko širšo analizo družbenega, ekonomskega in zgodovinskega konteksta, kot nam jo ponudi v sklepnem delu.

Minnichovo obravnavanje družbenih oseb v domačem in javnem okolju (še posebej ilustrativni so opisi lokalnih praznikov, torej žeganja in prvega reja ter stehvanja v sosednji dolini Zilje, in srečanj ter delovanja lokalnega gasilskega društva) skozi prizmo kulturnoekološke analize je za slovenskega bralca obenem provokativno in streznjujoče. Morda bi si želel le, da bi iz predpone »eko« oziroma »oikos«, ki je v stari grščini pomenil dom, »oikonomos« pa gospodarja, pritegnil tudi analitično ostrino obravnavanja ekonomskih razmerij, ki bi odgovorile na marsikatero vprašanje. Kaj pa je politika in kaj so družbeni konflikti drugega kot reguliranje ekonomskega izkoriščanja?

